

B. Fejes Katalin

Egy Márai-mondat tanulságai

A Márai-mondat a jelen esetben egy többszörösen összetett mondat. Tanulságai is lehetnének többszörösek, de itteni idézésének, főltte való töprengésnek csupán egyetlen indítéka van. Mikszáth- vagy Márai-mondattal szeretném köszönteni a V. Raisz Rózsát, s egyúttal gratulálni az eddigi életmű két fontos területét összegző tanulmánykötetéhez (V. Raisz 2008a, 2008b). Választásom Márai alábbi mondatára esett.

„*A palota első emeletén lakik a hercegnő, a második emeleten a hercegnő tízéves leánya, a harmadikon az anyós, akivel a hercegnő nem érintkezik, mert a herceg halála után az anyós reátette kezét arra a nyolcmillió svájci frankra, melyet biztonsági okokból a fiú elhelyezett egy svájci safeben, s a negyedik emeleten van a személyzeti lakosztály.*” (Márai 2001. 237)

1. Az alárendelés főmondati környezete

A többszörösen összetett mondatban a négyemeletes *palota* mindegyik *emelete* külön főmondati szintű tagmondatot kap, így ezek egymáshoz mellérendelő viszonyban kapcsolódnak: (1) – (2) – (3) – (4).

- (1) *A palota első emeletén lakik a hercegnő,*
- (2) *a második emeleten a hercegnő tízéves leánya,*
- (3) *a harmadikon az anyós, akivel a hercegnő nem érintkezik, mert a herceg halála után az anyós reátette kezét arra a nyolcmillió svájci frankra, melyet biztonsági okokból a fiú elhelyezett egy svájci safeben,*
- (4) *a negyedik emeleten van a személyzeti lakosztály.*

1.1. A harmadik emeletet megjelenítő főmondat grammatikai alanyáról az írónak külön közlendője van, amelyet értelmező alanyi tömbként részletez. Ebben az író egy történetet mond el a négy emelet lakói közül az egyikről, akit a vonatkozó kötőszó pontszerűen jelöl ki a lakók közül (*az anyós, [az] akivel...*).

Az *anyós* története – minden tömörségével együtt – terjedelmesebb annál, mint amire az olvasó egy leírásban általában számíthat; mégsem okoz számára megértési gondot. Ha ennek okát keressük, elsőként leginkább az a szerkesztési megoldás tűnik szembe, amellyel az olvasót a negyedik főmondat a történetből visszavezeti a leírás térbeli rendjébe: *a negyedik emeleten van a személyzeti lakosztály.*

1.2. Ezzel együtt külön figyelmet érdemel, hogy a harmadik főmondat informatív terhét az olvasó milyen egységekben „emeli fel”. Hiszen az az összefüggés,

amelyet az alárendelő viszonyítás modern felfogása mondatnak (Sentence) a 'fej' szerepű utalószóba történő 'beágyazódása'-ként fogalmaz meg, alulról fölfelé halad; ugyanez az összefüggés az élő mondat olvasásakor azonban fölülről lefelé jön létre. Az olvasó nem feledheti, hogy az író most az *anyós*ról mesél. Már csak azért sem feledheti, mert az író egyrészt a *hercegnő*nek az *anyós*ról alkotott véleményét foglalja össze, másrészt – fontos szereplőként – feltűnik még a *fiú* is; vagyis itt, az olvasói értelem szintetizáló működésének vizsgálatában a mondat-szerkezet vizsgálata sem a beágyazódással, hanem a tagolódással halad együtt.

1.3. A tagolódás szempontjának érvényesítése miatt az alábbi [I] reprezentáció **lineáris** sorában nem szófaji csoportokkal dolgozunk, hanem mondatfunkciós részekkel, pl. első mélységszintű értelmező alanyi mondat = ($a_{é1}$), második mélységszintű kijelölő jelzői mellékmondat = (j_{ki2}), (vö. Deme 1971). A főmondatokat a zárójeles számok reprezentálják. A szöveg és a szimbólumok egyeztetése érdekében a **(3)** tömb szövegét itt is közöljük.

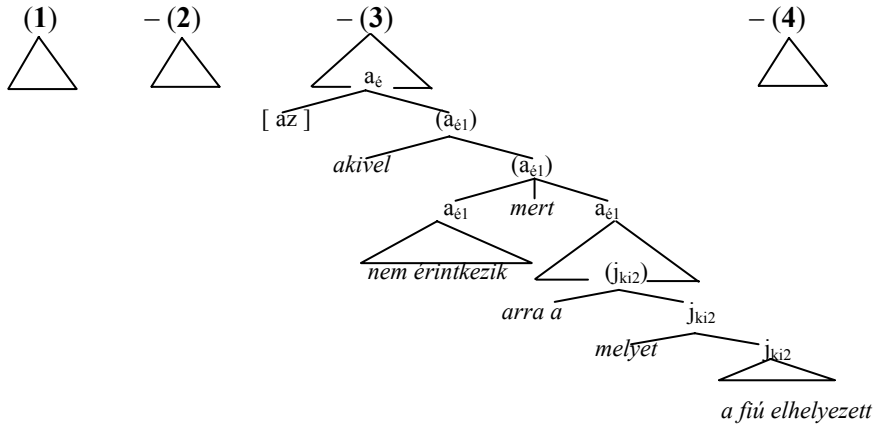
(3) *a harmadikon az anyós, akivel a hercegnő nem érintkezik, mert a herceg halála után az anyós reáttette kezét arra a nyolcmillió svájci frankra, melyet biztonsági okokból a fiú elhelyezett egy svájci safeben,*

[I]

((**(1)** – **(2)** – **(3)**^[az] / *akivel* ($a_{é1}$ *mert* ($a_{é1}$ *arra a* / *amelyet* j_{ki2}))) – **(4)**)

1.4. A [II] számú **ágrajzos** reprezentáción ugyancsak a mondatrészeket képviselő szimbólumokkal dolgozunk.

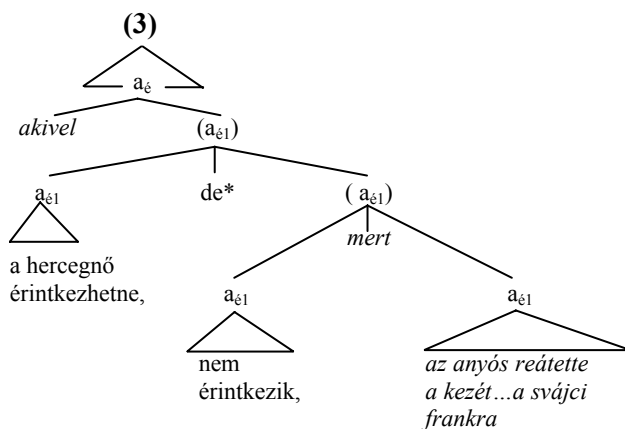
[II]

2. Implicit tagmondatok jelentésszerkezeti helye

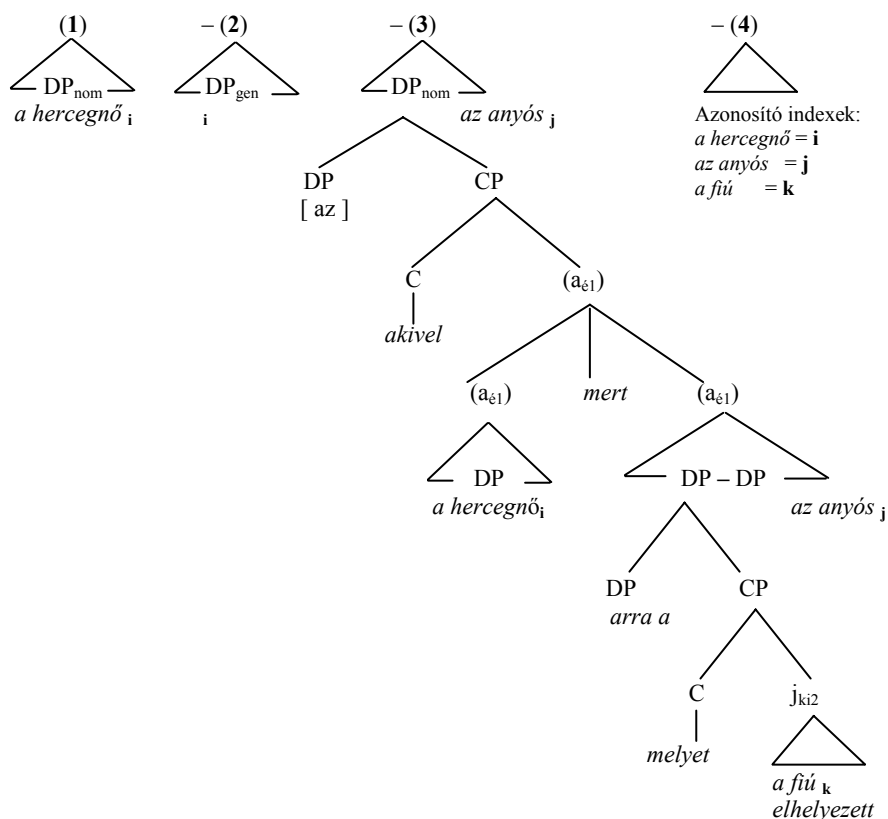
A *négy emeletet* képviselő négy tagmondat főmondati szerepe még fontosabb is annál, mint ahogy azt az [II] ábra mutatja; ezen az ábrán ugyanis a történetnek csupán a nyelviileg kifejezett (explicit) mozzanatai jelennek meg. Ha figyelembe vennénk azt a közvélekedést (kollektív tapasztalatot, általánosnak tekinthető tudást, hiedelmet stb.), amely szerint egy család egy épületben élő tagjai – még ha külön emeleten laknak is – egymással érintkezni szoktak, akkor ez a közvélekedés egy ellentétes szerkezet előtagjaként lenne megjeleníthető. A [III] ábra csupán az értelmező alanyi tömböt képviseli

[III]

3. A [II] és a [III] ábra alkalmas arra is, hogy – a megfelelő viszonyokat képviselő szimbólumok kicserélésével – a **koreferenciális összefüggéseket** reprezentáljuk.

[IV]

4. A fenti ábrákon megjelenített viszonyok természetesen nem merítik ki a Márai-mondat valamennyi fontos összefüggését, sőt az sem biztos, hogy az itt közölt reprezentációk hiba nélküliek. Beletartoznak abba a sorba, amelynek néhány megvitatható darabját a korábbiakban már publikáltam (B. Fejes 2005).

Hivatkozások

- V. Raisz Rózsa 2008a. *Szövegszerkezet és stílus Márai Sándor kisprózai műveiben*. Líceum Kiadó, Eger
- V. Raisz Rózsa 2008b. *Aki megszelídítette a magyar mondatot*. (Dolgozatok Mikszáth Kálmán stílusáról) Mikszáth könyvestéka 7. Horpács
- B. Fejes Katalin 2005. *Szintaxis és koreferencialitás*. Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó, Szeged
- Deme László 1971. *Mondatszerkezeti sajátosságok gyakorisági vizsgálata*. Akadémiai Kiadó, Budapest
- Márai Sándor 2001. *Ami a Naplóból kimaradt 1950–1951–1952*. Vörösváry